

Kárpátalja

Kárpátalja ma (1991. augusztus 23-tól) a független Ukrajna nyugati részén helyezkedik el. A terület Magyarország mellett Lengyelországgal, Szlovákiával és Romániával határos.

~ az Északkeleti-Kárpátok belső oldalán, a Kárpát-medence felé lejtő hegylábi területen, a Tisza és az Ung völgyei által közrezárt területen helyezkedik el. Az ÉK-i medenceperemet határoló, 2000 m fölé csak kevésbé magasodó (Hoverla 2061 m – Máramarosi-havasok) hegylancok szinte összefüggő, hatalmas, erdős falat alkotnak. Az átjárók magasak (Uzsoki- [889 m], Vereckei- [839 m], Tatár-hágó [931 m]), zord klímájúak. A Kárpátok flisvonulatából érkező, vulkáni hegységek (Vihorlát, Szinyák, Borló, Avas) lábánál kanyargó, szeszélyes vízhozam-ingadozású vízfolyások (Ung, Latorca, Szernye, Borzsa, Talabor, Tarac) a térség DK-i peremén eredő Tisza vízgyűjtőjéhez tartoznak, s behálózzák a sík- és dombvidéki hegylábi előteret.

Az 1999. január 1-jén közzétett adatok alapján ~ 1.287.400 fős lakosságából 77,8 % (kb. 1 millió fős) ruszin-ukrán anyanyelvű, 13,5 %-a (174 ezer fő) magyar, 4,9 %-a orosz és 2,4 %-a román anyanyelvű.

~ területe 13 járásra oszlik. A járási székhelyek a következők: Ungvár, Munkács (megyei jogú városok), Beregszász, Nagyszőlős, Huszt, Técső, Rahó, Ökörmező, Ilosva, Szolyva, Volóc, Perecseny és Nagyberezna. A fontosabb települések közé tartozik még a sóbányájáról nevezetes Aknaszlatina és Csap, a nagy forgalmú vasúti határátkelőhely.

~ 1919-ig Magyarország ÉK-i peremvidékén helyezkedett el. Az első világháború után rövid cseh illetve román megszállás következett, majd 1920. június 4-től 1938-39-ig Csehszlovákia része. Az első bécsi döntés (1938. november 2.) értelmében a zömében magyarok lakta Ny-i része visszakerült Magyarországhoz, s a magyar hadsereg 1939. március közepén a többi területet is visszafoglalta, de csak 1944 októberéig tudta megtartani. Ezek után rövid időre Csehszlovákia szerezte vissza, majd 1945 júniusától a Szovjetunió részévé válik az Ukrán SzSzK keretein belül.

Az 1945-ig ruszinok nevezett, a régióban a 17. század vége óta többséginek számító szláv népséget a Szovjetunióhoz való csatolást követően hivatalosan ukrán nemzetiségűnek, a görög-katolikus egyház 1949-es likvidálását követően egységesen ortodox felekezetűnek nyilvánították. Azóta – a Kárpátokon túlról érkezett, nagyszámú ukránnal, főként városi környezetben keveredő, elukránosodó – itteni ruszin népséget hivatalosan mint az ukránok egyik néprajzi csoportját tartják nyilván. 1990 óta a ruszinok körében valóságos nemzeti újjászületési mozgalom figyelhető meg, mely szorosan összefonódott ~ autonómiájának követelésével is.

~ másik meghatározó etnikuma a magyarság, akik a 17. század vége óta kisebbségbe kerültek a ruszinokkal szemben. A magyar anyanyelvűek (174 ezer fő) 1999-ben csupán a Beregszászi járásban, két városban (Beregszász, Csap), három „városi típusú településen” (Bátyú, Tiszaújlak, Visk) és 80 faluban tudták megőrizni többségüket. Ezek a magyar települések – Visk kivételével – a magyar-ukrán határ 20 km-es zónájában találhatóak. Ebben a túlnyomórészt a Beregszászi (35,3 %), Ungvári (16 %) és Munkácsi (8 %) járásokra kiterjedő etnikai tömbterületen élt a magyar anyanyelvűek 59,3 %-a. További 31,5 %-uk a rendkívül vegyes etnikumú, nyelvhatár menti városokban (Ungvár, Munkács, Nagyszőlős) és Ugocsában, 9,2 %-uk pedig a ruszin hegyvidéki tájakon, szórványhelyzetben volt fellelhető. Ma a legnépesebb, 5 ezer főnél nagyobb magyar közösségeknek továbbra is Beregszász (16.300), Ungvár (12.800), Munkács (9.800) városok és a legnagyobb magyar falu, Nagydobrony (5.473) nyújt otthont.

Térképen ismerni kell: Avas, Beregszász, Borló, Borzsa (=Borsava), Csap, Hoverla (2061 m), Huszt, Latorca, Máramarosi-havasok, Munkács (a Latorca mellett), Nagyszőlős, Nagyszőlősi-hegység, Rahó (a Fekete- és a Fehér-Tisza összefolyásánál), Szernye, Szinyák, Talabor, Tarac, Tatár-hágó, Técső, Ung, Ungvár (az Ung mellett), Uzsoki-hágó, Vereckei-hágó, Vihorlát.